

C.317. 5. Закон України "Про банки і банківську систему" від 7 грудня 2000р. //Відомості Верховної Ради України, 2001р., №5-6, Ст.30. 6. Положення "Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків", затверджене постановою Правління Національного банку України від 06.07.2000 №279, затверджене в Міністерстві юстиції України 3 серпня 2000 року №474/4695. 7. Інструкція "Про порядок регулювання діяльності банків в Україні", затверджена постановою Правління Національного банку України від 28.08.2001 №368, і затверджена Міністерством юстиції України 26 вересня 2001 року №841/6032. 8. Гудзь Т.П. Банківський нагляд: Навч. посібник., К.: Ліра-К. – 2008. – 380 с. – С.11-13. 9. Core Principles for Effective Banking Supervision. Basel Committee on Banking

Supervision, Basel, Oct. 2006/www. bis. org. 10. Core Principles Methodology. Basel Committee on Banking Supervision, Basel, Oct. 2006/www. bis. org. 11. Кротюк В., Куценко О. Базель II: контроль з боку органу нагляду та ринкова дисципліна // Вісник НБУ №5 (135), 2007р. – С. 5-6. 12. Задерей Н. Капитальные реформы Базеля/Эксперт. Украинский деловой журнал. – 2010г. – №45(282). – С.24-25. 13. Там само. – С. 26. 14. Гудзь Т.П. Банківський нагляд: Навч. посібник., К.: Ліра-К. – 2008. – 380с. – С.18. 15. Линников А.С. Правовое регулирование банковской деятельности и банковский надзор в Европейском Союзе. – М.: Статут, 2009. – 190 с. – С.73-75. 16. Гудзь Т.П. Банківський нагляд: Навч. посібник, К.: Ліра-К. – 2008. – 380с. – С.20. 17. Там само. – С. 20-21.

Надійшла до редколегії 24.12.10

УДК 340.1

М. Кравченко, здобувач

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАКОНІВ В УКРАЇНІ (ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ)

Стаття присвячена аналізу, з позиції теорії права, особливостей реалізації законів в Україні.

Ключові слова: реалізація закону, особливості реалізації закону, закономірності реалізації закону.

Статья посвящена анализу, с позиции теории права, особенностей реализации законов в Украине.

Ключевые слова: реализация закона, особенности реализации закона, закономерности реализации закона.

Article is devoted the analysis from a position of the theory of the right of features of realization of laws in Ukraine.

Keywords: realization of the law, feature of realization of the law, law of realization of the law.

Нині в Україні відбувається активний процес оновлення діючого законодавства та прийняття нових законів для регулювання різноманітних питань суспільного та державного життя. Безперечно, як нові так і вже діючі закони, мають реалізовуватися в повній мірі, виконувати покладені на них завдання і функції. В іншому випадку закон буде лише сукупністю ідей і не буде виконувати свого функціонального призначення. Таким чином, питання про реалізацію юридичних законів стає одним із ключових питань, як теорії так і практики.

Практика реалізації законів в Україні нині далека від ідеалу. В цьому легко переконалися відкривши будь-яку спеціалізовану юридичну літературу. Більше половини нинішніх досліджень присвячені різним проблемам реалізації окремих законів та підзаконних нормативно-правових актів. На нашу думку, варто наголосити на тому, що вирішення потребують не тільки конкретні проблеми реалізації окремих законів та підзаконних нормативно-правових актів але й вдосконалення самого процесу реалізації законів, підвищення його ефективності.

Ключова роль у вирішенні цього питання мала б належати державі. Нажаль держава надзвичайно мало уваги приділяє питанню вдосконалення саме процесу реалізації закону, підвищенню його ефективності. Чи не єдиною спробою адекватно врегулювати на законодавчому рівні дане питання є розділ 6-й проекту Закону України "Про нормативно-правові акти" (реєстр. N 1343-1), поданий народним депутатом України Лавриновичем О.В.

За таких обставин надзвичайно цінними стають напрацювання науковців у даній сфері. Процес реалізації права та його ефективність активно досліджували в 60–ті – 80–ті роки ХХ століття. За цей період було опубліковано багато фундаментальних досліджень. Серед вчених, які займалися дослідженнями в той період, можна виділити таких відомих дослідників, як: Недбайла П.О., Байтіна М.І., Малікова М.К, Русінова Р.К., Шабурова А.С., Семідко А.П., Власенко Н.А. та багато інших.

Серед російських вчених, які досліджували деякі питання реалізації права, можна назвати: С.С. Алексєєва, В.В. Глазиріна, В.М. Кудрявцева, В.В. Лазарєва, Р.З. Лівшица, В.А. Леванського, А.В. Малько, М.І. Матузова, В.С. Нерсєсянца, С.В. Полєніна, Л.І. Спірідонова, Ю.О. Тіхомірова, Сапуна В.А. та ін.

В Україні розвиток наукових досліджень проблем реалізації права характеризується теоретичними розробками окремих питань цієї проблематики такими відомими вченими, як: Андрусяком Т.Г., Бобровник С.В.,

Головченко В.В., Козюброю М.І., Копєйчиковим В.В., Лисенковим С.Л., Нагребельним В.П., Оніщенко Н.М., П.М. Рабіновичем, Селівановим В.М., Сіренко В.Ф., Скакун О.Ф., Цветковим В.В., Шемшученком Ю.С., Ющиком О.І. та ін.

Незважаючи на проведені дослідження, дослідження питання про ефективність реалізації закону не можна вважати до кінця вирішеним. На нашу думку для покращення практики реалізації законів в Україні необхідно в першу чергу поглиблено дослідити сам процес реалізації законів, відмежувати закономірне від випадкового в даному процесі, визначити його особливості в Україні зокрема.

Загальноприйнятим в юриспруденції є науковий підхід відповідно до якого особливості реалізації законів визначають крізь призму того, норми, якої галузі права в цьому законі містяться. З такої позиції можна говорити про особливості реалізації Кримінального та Цивільного кодексів України. Це насамперед обумовлене тим, що кожна галузь права має власний предмет правового регулювання, тобто певну частину однорідних суспільних відносин, які врегульовані за допомогою права, метод правового регулювання, принципи відповідної галузі права, суб'єктний та об'єктний склад, тощо. Ці чинники визначають специфіку реалізації відповідних законів.

Разом із тим можна використати і інші критерії для визначення особливостей реалізації законів. В першу чергу варто звернути увагу на те, що певну специфіку реалізації мають окремі види законів. Так, про таку специфіку можна говорити по відношенню до реалізації норм Конституції України. Чинна Конституція України в ч.3 ст. 8 закріпила правило, відповідно до якого норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується [1]. Закріплення даної норми у Конституції України створило передумову для безпосередньої реалізації норм Конституції без їх деталізації у законах та підзаконних нормативно-правових актах. Це обумовлене особливим значенням приписів закріплених в нормах Конституції України для: особи, суспільства і держави. Так, наприклад, принцип невинуватості відповідно до якого особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її провину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком

суду є одним із засобів для захисту від зловживань зі сторони державних органів.

Окрім того, норми Конституції України можуть реалізовуватися через прийняття окремих законів, які деталізують їх положення. Таким чином, як вірно зауважує Каюмов А.Д., з одного боку для реалізації цих законів необхідним є власний механізм реалізації. З іншого боку вони є частиною механізму реалізації конституції [2].

Існує також особливість реалізації такої групи законів, як закони Української РСР, що не втратили чинності. Такий висновок ґрунтується на ст. 3 Закону України "Про правонаступництво України", де зокрема зазначається, що закони Української РСР та інші акти, ухвалені Верховною Радою Української РСР, діють на територію України, оскільки вони не суперечать законам України, ухваленим після проголошення незалежності України [3].

Певну специфіку реалізації мають також забезпечуючі (оперативні) закони, тобто закони якими ратифікуються міжнародні договори згода на обов'язковість, яких надана Верховною Радою України, вводяться в дію окремі закони та закони про внесення змін і доповнень до вже діючих законів. Їхня реалізація має надзвичайно цікаву природу. Наприклад, реалізація законів про внесення змін до вже діючих законів з однієї сторони ніби закінчується з моменту прийняття та опублікування даного закону. З іншої сторони кожен раз коли буде застосовуватися норма закону, яка була уточнена необхідно буде звертатися до закону про внесення змін до відповідного закону. До певної міри специфічна природа у законів, якими ратифікуються міжнародні договори згода на обов'язковість, яких надана Верховною Радою України. По суті вони виконують технічне призначення і засвідчують факт того, що Верховна Рада України дала згоду на ратифікацію відповідного міжнародного договору після чого він стає частиною національного законодавства України.

Цікавою є також реалізація законів прийнятих на всеукраїнських референдумах. Варто звернути увагу, що хоча сама можливість появи такого виду законів існує давно, Закон України "Про всеукраїнський та місцеві референдуми" був прийнятий ще 03.07.1991 року, проте реалізації цієї можливості і досі немає [5]. Навіть нині чинна Конституція України була прийнята не шляхом проведення всеукраїнського референдуму, а Верховною Радою України. Разом із тим, чинним законодавством досить чітко регламентуються: підстави, порядок проведення референдуму та його наслідки.

В суспільній практиці законами називають правила, які затверджені підзаконними нормативно-правовими актами. Наприклад, правила дорожнього руху – по суті є законом для всіх водіїв і громадян, але формально законом не є.

Іншою підставою для визначення особливостей реалізації закону є форма адміністративно-територіального устрою в країні, де реалізуються закони. Україна є унітарною державою і тому тут відсутня проблема узгодженості реалізації приписів федеративних законів та актів суб'єктів федерації. Що ж стосується держав із федеративним устроєм наприклад Російської Федерації то тут давно існує проблема узгодження приписів федеративних законів та актів суб'єктів федерації.

Останнім критерієм для визначення особливостей реалізації законів є вид державного (політичного) режиму в країні, де реалізуються закони. Від цього залежать способи і методи, якими реалізуються закони. Історії відомо багато прикладів тоталітарного режиму. Прикладом цього є практика реалізації законів у Німеччині 30-40 років ХХ століття. Досвід антидемократичних, антиправових способів і методів реалізації законів має

також Україна в ХХ столітті. Яскравими рисами такої практики реалізації законів були: реалізація приписів нормативно-правових актів на підставі "наказу з гори"; пріоритетне значення підзаконних нормативно-правових актів в правовій системі держави; застосування різних видів санкцій до особи не на підставі приписів закону.

В демократичних країнах реалізація законів відбувається природним шляхом. Цей процес здійснюється на підставі врахування всіх закономірностей, факторів та тенденцій, які впливають на реалізацію законів. Врахування цих чинників істотно впливають на якість та ефективність самого процесу реалізації закону та результати реалізації закону в цілому.

Визначити всі чинники, які впливають на процес реалізації законів надзвичайно важко. Однак серед вже відомих чинників, які обумовлюють процес реалізації закону можна виділити: закономірності процесу реалізації закону, тенденції та фактори, які впливають на даний процес. Розпочнемо із закономірностей процесу реалізації закону. Для зручності аналізу ми проведемо класифікацію закономірностей реалізації закону залежно від їх змісту. За цим критерієм ці закономірності можна поділити на: закономірності виникнення, функціонування і розвитку процесу реалізації закону. Проте перш ніж перейти безпосередньо до аналізу закономірностей процесу реалізації закону варто, на наш погляд, визначити співвідношення між такими категоріями, як : закономірність процесу реалізації закону, тенденція процесу реалізації закону і фактор, який впливає на процес реалізації закону. На наш погляд аналіз даних категорій варто розпочати з того, що ми розуміємо під закономірністю процесу реалізації закону. Під закономірністю реалізації закону варто розуміти вид державно-правових закономірностей, які розглядаються як об'єктивний, необхідний, суттєвий, сталий і систематичний зв'язок державно-правових явищ та процесів між собою, а також з іншими соціальними явищами і процесами, який обумовлює юридичні властивості процесу реалізації закону. При цьому варто зазначити наступне: по-перше, з позиції філософії фактор і тенденція є початковим етапом закономірності. Чинником, який визначає перетворення фактора або тенденції в закономірність поряд із об'єктивністю, необхідністю та суттєвістю є тривалість її існування. По-друге, як в теорії так і на практиці надзвичайно важко відокремити закономірність від тенденції або фактора оскільки існує така категорія як тимчасова закономірність. Таким чином, на нашу думку, не є закономірностями процесу реалізації закону всі ті чинники, які ситуативно, випадково, одноразово вплинули на процес реалізації закону. Так, наприклад такі закономірності процесу реалізації закону, як підвищення ефективності процесу правореалізації або послідовна інтенсифікація законодавства можна було б розглядати, як певні тенденції в розвитку законодавства, проте нині вони є об'єктивними вимогами, закономірностями подальшої діяльності із вдосконалення діючого законодавства. Що ж стосується випадкових чинників, які можуть впливати на процес реалізації законів то прикладом цього може бути світова економічна криза 2008 року, яка істотно вплинула на реалізацію положень Закону України "Про державний бюджет на 2009 рік", або введення воєнного або надзвичайного стану, який може суттєво впливати на реалізацію прав і обов'язків закріплених в чинному законодавстві наприклад права власності відповідно до ч.5 ст. 41 Конституції України[4].

З'ясувавши співвідношення понять: закономірність процесу реалізації закону, тенденція процесу реалізації закону та фактор, який впливає на даний процес ми

можемо перейти безпосередньо до аналізу видів закономірностей та окремих чинників, які впливають на процес реалізації закону.

До першої групи можна віднести наступні закономірності: 1) будь-який юридичний закон має бути реалізованим; 2) результати реалізації закону залежать від його якості; 3) якість закону обумовлюється юридичними, економічними, політичними та іншими чинниками. Ці закономірності мають визначальне значення для процесу реалізації закону, адже початкова якість закону впливає на весь подальший процес його реалізації.

До другої групи можна віднести наступні закономірності: 1) реалізація закону відбувається у відповідних формах правомірної поведінки та діяльності; 2) реалізація закону обумовлюється межами його дії; 3) реалізація закону, як правило, вимагає прийняття відповідних підзаконних нормативно-правових актів, які розвивають відповідні приписи закону; 4) реалізація закону, як правило, вимагає використання відповідних економічних, організаційних, інформаційних, юридичних заходів; 5) у разі виникнення колізій в процесі реалізації закону застосовуються єдині правила для їх вирішення; 6) однакові правила щодо реалізації окремих компонентів закону: преамбули, статей, кінцевих і перехідних положень; 7) залежність реалізації закону від узгодженості між окремими частинами закону та всієї правової системи в цілому; 8) застосування різних видів юридичної відповідальності до суб'єкта у разі порушення приписів закону; 9) залежність реалізації закону від рівня правосвідомості та правової культури людини, від її рівня освіти, індивідуальних цінностей, орієнтирів, досвіду, тощо; 10) залежність реалізації закону від поінформованості адресатів щодо змісту та мети правової норми; 11) залежність реалізації закону від якості і рівня професійної діяльності державних службовців.

Розглядаючи цю групу закономірностей процесу реалізації закону не можна залишити поза увагою наступне:

1. Процес реалізації закону відбувається не окремо, а у тісному взаємозв'язку із процесом реалізації інших компонентів правової системи. Отже, важливою закономірністю, яка впливає на ефективність законодавства в цілому, є узгодженість між окремими частинами закону та узгодженість всієї правової системи в цілому. Без такої узгодженості виникають колізії при реалізації приписів закону. Таким чином знижується загальна ефективність реалізації закону.

2. В теоретичній літературі обґрунтовується думка про те, що реалізація закону має відбуватися на певному рівні. Цей фактор, який впливає на ефективність реалізації закону, є мало дослідженим. Цікавими в контексті розкриття його суті є напрацювання Каюмова А.Д. [5]. Вчений звертає увагу на те, що реалізація законодавства має відбуватися на певному рівні. Цей рівень є багатограним та обумовлюється багатьма факторами. В цілому такий рівень, на думку вченого, утворюється на певному етапі розвитку держави і суспільства. Варто звернути увагу на те, що для кожної країни він визначається окремо, оскільки це обумовлюється різним співвідношенням факторів, які на нього впливають.

Вчений також звертає увагу на те, що в різних сферах життя суспільства рівень реалізації законів різний. Наприклад, приписи норм кримінального або цивільного законодавства реалізуються частіше ніж норми, які регламентують охорону історичних пам'яток. Таким чином, в певних сферах суспільного життя існують норми, які реалізуються на більш високому рівні ніж інші. У цих випадках, за інших рівних умов, норма права повніше розкриває свою здатність позитивно впливати на

суспільна відносини. Це цілком природно, оскільки правова норма тим ефективніше, чим вище рівень її реалізації, чим свідоміше, повніше та оптимальніше здійснюються всі її приписи, в тому числі повноваження, які випливають із норми (суб'єктивні права, юридичні обов'язки) учасників суспільних відносин.

Однак, у багатьох сферах суспільного життя існує ситуація, коли норма права з тих або інших причин не реалізується в повній мірі. У такій ситуації норма не реалізує той регулятивний потенціал, який у ній закладений.

Таким чином, можна вивести наступні закономірності процесу реалізації закону: по-перше, однією із загальних закономірностей процесу реалізації закону є різна інтенсивність реалізації законів (Конституції та звичайних законів, процесуальні кодекси і звичайні закони; норми Цивільного кодексу України і Закону України "Про молоко і молочні продукти"); по-друге, однією із загальних закономірностей процесу реалізації закону є різна інтенсивність реалізації статей в межах конкретного закону (в процесуальних кодексах є загальні і спеціальні процедури). Таким чином, норми, які регламентують загальні процедури реалізуються частіше ніж норми, які регламентують спеціальні процедури.

1. Чинником, який істотно впливає на процес реалізації закону є встановлення процедур реалізації приписів закону. Цей чинник знаходить свою деталізацію в об'єктивній потребі конкретизації приписів закону на рівні підзаконних нормативно-правових актів. Часто для реалізації приписів закону необхідними є видання підзаконних актів, які мають конкретизувати зміст приписів, які закріплені в законі. Підзаконні нормативно-правові акти, більш деталізовано і чітко визначають права та обов'язки учасників суспільних відносин, регламентують порядок реалізації окремих прав та свобод людини. Отже, ігнорування цього фактору може призвести до зниження ефективності реалізації закону.

2. Істотне значення для швидкості досягнення результатів процесу реалізації закону мають комп'ютерні технології. Закордонна практик свідчить про те, що багато сфер суспільного життя регулюється за допомогою комп'ютерних мереж. Використання комп'ютерів позитивно вплинуло на підвищення ефективності, швидкості отримання результатів в цих сферах. Отже, комп'ютеризація процесу реалізації закону або його окремих етапів істотно вплине на такий чинник як проміжок часу за який реалізуються приписи закону.

3. Серед інших чинників, які впливають на процес реалізації закону, але знаходяться поза його межами, можна виділити наступні види факторів та умов ефективності його реалізації:

Макросоціальні фактори. До них належать: наявність реальних можливостей свідомого застосування об'єктивних законів суспільства; рівень збігу суспільно об'єктивних потреб та індивідуальних і колективних інтересів; стан свідомості та політико-моральної єдності народу.

Політичні умови. Тут, передусім, йдеться про діяльність партій з питань розвитку та зміцнення правопорядку, боротьби з правопорушеннями; про якість правотворчої діяльності держави; про активну участь працівників та їх громадських організацій (особливо профспілок) у діяльності при застосуванні права.

Мікрофактори. Йдеться про визнання у колективах і малих соціальних групах, у сім'ях моральних та інших нормативних систем; соціальні зв'язки громадян з трудовими колективами та профспілками; ставлення до права на підприємствах та установах.

Особистісні фактори, що передбачають рівень освіти, індивідуальні ціннісні орієнтири, досвід тощо [8]. До

останньої підгрупи групи факторів можна також віднести належний рівень правосвідомості та правової культури, а також поінформованість адресатів щодо змісту та мети правової норми.

Однією із загальних закономірностей реалізації законів є те, що відмінні закони та нормативно – правові акти продовжують діяти у суспільстві і переходять у правові звичаї та традиції. Інколи приписи законів глибоко входять в суспільну практику. Така ситуація можлива у випадках коли закони створені із врахуванням тих суспільних відносин, які об'єктивно склалися у суспільстві та деяких інших факторів. Таким чином їх відміна не є підставою для втрати їх фактичного впливу на регулювання суспільних відносин.

До третьої групи закономірностей можна віднести наступні закономірності: 1) подальше вдосконалення вже діючого законодавства; 2) послідовна інтенсифікація законодавства; 3) підвищення якості та ефективності процесу правореалізації; 4) удосконалення механізму правового регулювання суспільних відносин. Коротко розкриємо зміст даних закономірностей.

1. Подальше вдосконалення вже діючого законодавства. Ця закономірність обумовлена тим, що відбувається постійний розвиток усіх сфер життєдіяльності суспільства. Така ситуація потребує свого адекватного відображення у законодавстві. Такий процес забезпечує реальну відповідність юридичних норм об'єктивно-існуючим суспільним відносинам і реалізується через своєчасне прийняття законів та інших нормативно-правових актів. Однак, варто звернути увагу на те, що будь-яка зміна закону повинна бути виправданою. Незнання законодавцем об'єктивних тенденцій розвитку певних сфер суспільного життя, у разі внесення змін у діючі закони, може призвести до негативних результатів його реалізації.

2. Послідовна інтенсифікація законодавства. Законодавство має розвиватися не лише за рахунок прийняття нових юридичних норм, а переважно завдяки підвищенню якості вже діючих норм, посилення їх соціальної віддачі. Адже екстенсивні фактори, по-перше, не безмежні, по-друге, не завжди досягають потрібного наслідку, а інколи навіть призводять до небажаних наслідків (невиправдана зарегульованість, яка не залишає місця для самостійності та ініціативи суб'єктів, колізії тощо) [6].

3. Підвищення якості та ефективності процесу правореалізації. Ефективність закону виявляється під час його застосування або у процесі його дії. Не варто забувати того, що будь-який нормативно-правовий акт, в тому числі і закон, є лише певним текстом з юридичним змістом. Головне призначення правових норм, які закріплені в статтях законів та інших підзаконних нормативно-правових актів, перетворитися із сфери необхідного в сферу реального життя. Тільки реальний регулятивний вплив на суспільні відносини складає істинне призначення державного закону та законодавства в цілому. Без реалізації приписів, закріплених в чинному законодавстві, у реальному житті, останні залишаються лише формально існуючою сукупністю правил. Таким чином, чим більше актів застосування закону, тим імовірніша його ефективність.

4. Удосконалення механізму правового регулювання суспільних відносин. Мельник О.М. звертає увагу на те, що удосконалення механізму правового регулювання суспільних відносин передбачає комплексний, сукупний вплив усіх компонентів правової системи на основні сфери суспільного життя, що перебувають в її полі зору. У сучасних умовах важливо забезпечити оптимальну взаємодію між усіма "блоками" правової системи,

сприяти їх узгодженій роботі як єдиного механізму. Вона має бути внутрішньо узгодженою і цілеспрямованою, адже правові важелі прискорюють соціально-економічний і науково-технічний розвиток країни [7].

Більшість сучасних досліджень, які присвячені проблемам реалізації закону основну увагу звертають на аналіз чинників, які впливають на процес реалізації закону. Менше уваги приділяється такому важливому суб'єкту, який істотно впливає на процес реалізації закону, як держава. Держава активно впливає на даний процес. Це насамперед обумовлене тим, що держава займає особливе місце серед суб'єктів, які приймають участь у процесі реалізації закону. Безперечно передумовою цього є особлива природа такого складного утворення, яким є держава. Отже, спробуємо визначити, якою є роль та призначення держави в процесі реалізації закону.

Роль та призначення держави в процесі реалізації законів обумовлюється тими функціями, які покладені на державу. Держава, виражаючи волю народу, визначає цілі і зміст законів, характер і межі законодавчого регулювання, межі і термін їх дії. Функцій держави надзвичайно багато, проте є деякі функції, які мають істотне значення для процесу реалізації законодавства. Мова йде про: законотворчу, право-реалізаційну та правоохоронну.

Держава створює умови для реалізації та забезпечує виконання законів. Закон не може існувати і реалізовуватися окремо від державних та інших соціальних інститутів. Закон має бути забезпеченим саме з боку держави, оскільки він видається від її імені. Крім того, варто звернути увагу на комплексну природу, державного забезпечення закону, яка включає різні способи цього забезпечення. Державне забезпечення застосовується на всіх стадіях існування закону від виникнення, розгляду, набрання чинності, до втрати юридичної сили відповідним законом.

Недооцінка державного забезпечення, як однієї із важливих передумов реалізації закону може негативно вплинути на ефективність реалізації закону та результати його реалізації. Державне забезпечення реалізації закону складається із певних компонентів. Серед таких компонентів можна виділити наступні: а) державний примус; б) матеріальне забезпечення реалізації закону; в) організаційне забезпечення реалізації закону; г) ідеологічне забезпечення реалізації закону.

Спробуємо коротко охарактеризувати кожен із компонентів державного забезпечення реалізації закону. В теорії права існує думка, що компонент примусу в законі і в праві в цілому є непотрібним. Оскільки право виражає вічні, незмінні ідеї, виражає загальну волю, то примус є зайвим фактором, який впливає на поведінку людей примушуючи їх виконувати приписи, закріплені в законах. Проте, на думку автора, об'єктивно необхідним є авторитет і, зокрема, в особі держави, якому має підкоритися будь-яка людина. При цьому, немає істотного значення чи є ця людина громадянином держави, закону якої вона підкоряється, чи вона є іноземцем, чи особою без громадянства.

На стадії дії і виконання положень закону державне забезпечення закону виявляється у застосуванні примусу, яке виявляється у визначеній законом можливості застосування державою, в особі уповноважених органів примусу до осіб, які частково або повністю не виконують положення закону. Цей примус або вплив має фізичну та психологічну природу. Так, до особи у випадках, передбачених в законі, з однієї сторони можуть застосувати заходи кримінального, адміністративного, дисциплінарного та іншого характеру, а з іншої сторони

сама можливість настання негативних наслідків є важливим стимулом, який спрямовує поведінку особи у русло дотримання вимог законодавства.

Матеріальне забезпечення реалізації положень закону зводиться до створення фактичних умов його реалізації. Даний напрямок забезпечення реалізації положень закону нині є одним із основних в Україні. Нажаль, сьогодні велика кількість нормативно-правових актів не може бути реалізована через нестачу матеріального забезпечення.

Організаційне забезпечення реалізації положень закону зводиться до вірної організаційної діяльності державних органів. Від вірної організації діяльності державних органів залежить швидкість реалізації громадянами своїх прав і виконання покладених на них обов'язків. Так, наприклад, вірні організаційні рішення змогли б пришвидшити процедуру реєстрації господарюючих суб'єктів або пришвидшити процедуру подання звітності про результати господарської діяльності до контролюючих органів.

Ідеологічне забезпечення реалізації положень закону зводиться до засобів ідеологічної та політико-масової роботи. Ідеологічний вплив держави є об'єктивно необхідним для виховання у громадян поваги до закону. Такий вплив має своїм результатом позитивні зміни в правовій культурі та правосвідомості громадян.

Особливістю участі держави в процесі реалізації закону є те, що вона виступає в якості суб'єкта, який монополює реалізацію певну сукупність норм законодавства. Це обумовлено виконанням державою покладених на неї функцій. Таких актів надзвичайно багато, проте їх суть зводиться до визначення повноважень, які належать виключно державні. Так, наприклад, Інструкція "Про проведення виконавчих дій" N 74/5 від 15 грудня 1999 року визначає перелік повноважень державного виконавця під час проведення виконавчого провадження, а, зокрема, право накладення арешту на майно боржника. Варто зазначити, що ці повноваження належать виключно державному виконавцю і не можуть бути використані жодним іншим суб'єктом.

Таким чином, в результаті проведеного дослідження ми прийшли до наступних висновків:

1. Питання про особливості реалізації законів в Україні можна розглядати з декількох позицій. Поряд із традиційним підходом, відповідно до якого особливості реалізації закону визначаються на підставі використання таких чинників, як: предмет правового регулювання, метод правового регулювання, принципи відповідної галузі права, суб'єктний та об'єктний склад, тощо, можна використати і інші критерії для визначення таких особливостей. В першу чергу варто звернути увагу на те, що певну специфіку реалізації мають окремі види законів. Так, певну специфіку реалізації мають норми Конституції України. По-перше, окремі норми Конституції України є нормами прямої дії, а отже для їх реаліза-

ції немає необхідності їх деталізації у законах та підзаконних нормативно-правових актах. По-друге, норми Конституції України можуть реалізовуватися через прийняття окремих законів, які деталізують її положення. Певні особливості мають закони Української РСР, що не втратили чинності, а також забезпечуючі (оперативні) закони. Цікавим є питання про реалізацію законів прийнятих на всеукраїнських референдумах. Варто звернути увагу, що хоча сама можливість появи такого виду законів існує давно проте реалізації цієї можливості і досі немає. Навіть нині чинна Конституція України була прийнята не шляхом проведення всеукраїнського референдуму, а Верховною Радою України.

2. Іншою підставою для визначення особливостей реалізації закону є форма адміністративно територіального устрою в країні, де реалізуються закони. Україна є унітарною державою і тому тут відсутня проблема незгодженості реалізації приписів федеративних законів та актів суб'єктів федерації. Що ж стосується держав із федеративним устроєм наприклад Російської Федерації то тут давно існує проблема узгодження приписів федеративних законів та актів суб'єктів федерації.

3. Останнім критерієм для визначення особливостей реалізації законів є вид державного (політичного) режиму в країні, де реалізуються закони. Від цього залежать способи і методи, якими реалізуються закони. Історії відомо багато прикладів антидемократичних режимів. Прикладом цього є практика реалізації законів у Німеччині 30-40 років ХХ століття. Досвід антидемократичних, антиправових способів і методів реалізації законів має також Україна в ХХ столітті. Яскравими рисами такої практики реалізації законів були: реалізація приписів нормативно-правових актів на підставі "наказу з гори"; пріоритетне значення підзаконних нормативно-правових актів в правовій системі держави; застосування різних видів санкцій до особи не на підставі приписів закону. В демократичних країнах реалізація законів відбувається природним шляхом. Цей процес здійснюється на підставі врахування всіх закономірностей, факторів та тенденцій, які впливають на реалізацію законів. Врахування цих чинників істотно впливають на якість та ефективність самого процесу реалізації закону та результати реалізації закону в цілому.

1. Конституція України: 28 черв. 1996 р.-К.: Преса України, 1997.- 80 с.
2. Каюмов А.Д. Закон и его реализация: дис. канд. юрид. наук: 12.00.01 / Каюмов Айрат Дамирович. - Казань, 1999. - С.92.
3. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, N 46, ст.617.
4. Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, N 33, ст.443.
5. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, N 30, ст. 141.
6. Мельник О.М. Фактори ефективності законодавства // Держава і право. - 2008. - №41. - С. 28-35.
7. Так само.

Надійшла до редколегії 24.12.10